

Hållbara individer för en levande landsbygd

- En fallstudie om hållbar utveckling, personligt ledarskap och landsbygdsutveckling

Human sustainability for rural development

- *A case study of sustainable development, personal leadership and rural development*

Lovisa Johansson Hollsten

Hållbara individer för en levande landsbygd - en fallstudie om hållbar utveckling, personligt ledarskap och landsbygdsutveckling

Human sustainability for rural development – a case study of sustainable development, personal leadership and rural development

Lovisa Johansson Hollsten

Handledare: Yvonne Gunnarsdotter, Sveriges lantbruksuniversitet
Institutionen för stad och land,
avdelningen för landsbygdsutveckling

Examinator: Malin Beckman, Sveriges lantbruksuniversitet
Institutionen för stad och land,
avdelningen för landsbygdsutveckling

Omfattning: 15 hp

Nivå: A1E

Kurstitel: Landsbygdsutveckling: Självständigt arbete - magisteruppsats

Kurskod: EX0264

Program/Utbildning: Landsbygdsutveckling - magisterprogram med ämnesbredd

Utgivningsort: Uppsala

Publiceringsår: 2015

Omslagsbild: Lovisa Johansson Hollsten

Övriga bilder: Lovisa Johansson Hollsten

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Landsbygdsutveckling, hållbar utveckling, personligt ledarskap, individualisering

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land

SAMMANFATTNING

Studien handlar om individens betydelse för landsbygdens utveckling och utgår ifrån trender som berör samhällsutvecklingen i Sverige idag. Forskning visar att 250 av landets 290 kommuner tappat invånare i kategorin unga vuxna. Ungas val av bostadsort förklaras ha ekonomiska och sociala orsaker, men också av att staden har blivit en norm och synonymt med en möjlighet till individuell utveckling. Det gör det svårt för unga att stanna kvar på hemorten idag. Utbildningen *Hållbara unga ledare* vill fång upp dessa tendenser genom att erbjuda en ledarskapsutbildning för unga på landsbygden i Skaraborg. Utbildningen hjälper deltagarna att utveckla sitt personliga ledarskap och öka sin förståelse för hållbarhetsfrågor på olika nivåer. I förlängningen kan det bidra till att deltagarna startar egna företag eller på annat sätt är med och bidrar till utvecklingen på sin ort.

Studien utformas som en fallstudie och undersöker utbildningens idé, vad som sker under delar av utbildningen och hur deltagarna upplever processen. Empirin har samlats in genom att analysera dokument, intervjua processledarna, observera ett utbildningstillfälle och genom att låta deltagarna svara på en surveyundersökning. Under tiden jag samlar in data söker jag efter samband mellan hållbar utveckling, personligt ledarskap och vad det i så fall innebär för landsbygdens utveckling.

Resultatet visar att utbildningens hållbarhetsdimension syftar till att öka individernas förmåga att leda sig själva och deras förståelse för innebörden i begreppet hållbar utveckling. Studien visar även det finns ett samband mellan innebörden i begreppen landsbygdsutveckling, hållbar utveckling och ett personligt ledarskap. Individer med kapacitet för ett personligt ledarskap har förutsättningar att framgångsrikt driva företag på landsbygden, bidra till föreningslivet eller på annat sätt verka för att uppnå sina drömmar och må bra. Det personliga ledarskapet kan hjälpa dem att förhålla sig till den individualisering som sker i samhället, och samtidigt göra det möjligt att medvetet bidra till de värden de vill stå upp för. Dessa individer och deras engagemang är pusselbitar som tillsammans bidrar till en positiv och hållbar utveckling på platsen där de bor.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	III
1 Inledning	1
1.1 Unga vuxna på landsbygden	1
1.1.1 Landsbygdsutveckling	1
1.1.2 Unga vuxna	1
1.1.3 Unga på landsbygden	2
1.2 Hållbara unga ledare	2
1.3 Syfte och frågeställningar	3
2 Metod	3
2.1 Undersökningsmetod	3
2.2 Urval	4
2.3 Datainsamling	4
2.3.1 Litteraturstudier	4
2.3.2 Dokument	5
2.3.3 Intervju	5
2.3.4 Observation	5
2.3.5 Enkät	6
2.4 Validitet & Reliabilitet	6
2.5 Generaliserbarhet	6
2.6 Metodkritik	7
3 Teori	8
3.1 Landsbygdsutveckling	8
3.1.1 De sociala relationernas betydelse för landsbygden	8
3.1.2 Individualiseringens betydelse för landsbygden	9
3.2 Hållbar utveckling	
3.2.1 Tre dimensioner	10
3.2.2 Vi skapar bilden av en hållbar utveckling	10
3.2.3 En fjärde dimension av hållbar utveckling	11
3.2.4 Lärande för en hållbar utveckling	11
3.3 Personligt ledarskap	12
3.3.1 Empowerment	12
3.3.2 Coaching	13
4 Empiri	14
4.1 Dokument	14
4.1.1 Syfte	14
4.1.2 Genomförande	15
4.1.3 Målgrupp	15
4.2 Intervjuer	15
4.2.1 Lotta Hjärne	15
4.2.2 Miriam Sannum	16
4.2.3 Erika Ekesbo Andrén	16
4.3 Observation	17
4.3.1 Helhetssyn	17
4.3.2 Eleven i centrum	18
4.3.3 Livslångt lärande	19
4.3.4 Demokratiska arbetsformer	19
4.3.5 Olika perspektiv	20

4.3.6	Reflektion	20
4.3.7	Övriga observationer	20
4.4	Enkät	21
5	Analys	23
5.1	Vad innebär hållbarhetsdimensionen i utbildningen hållbara unga ledare?	23
5.1.1	Analys av studiens empiri	23
5.1.2	Relationen mellan personligt ledarskap och hållbar utveckling	23
5.1.3	Modell över utbildningens hållbarhetsdimension	25
5.2	Vad säger studien om relationen mellan begreppen landsbygdsutveckling, hållbar utveckling och personligt ledarskap?	26
5.2.1	Relationen mellan landsbygdsutveckling och hållbar utveckling	26
5.2.2	Relationen mellan landsbygdsutveckling och personligt ledarskap	26
5.2.3	Relationen mellan landsbygdsutveckling, hållbar utveckling och personligt ledarskap	27
5.3	Vad kan en ledarskapsutbildning för unga betyda för landsbygdens möjlighet till utveckling	28
5.3.1	Vad kan en ledarskapsutbildning för unga innebära för landsbygdens utveckling?	28
5.3.2	Vad kan en ledarskapsutbildning innebära för unga på landsbygden?	28
6	Slutsats	29
7	Referenslista	30

1 INLEDNING

Av 60 elever i min årskurs på Nästergårdsskolan i Kvänum (i f.d. Skaraborgs län) är det 55 som inte längre bor kvar i kommunen i vuxen ålder. På det stora hela ser väl landsbygden ut som den gör mest i Sverige, tänker jag. Kvänum är en ganska trivsamt bygd. Området präglas av en jordbruksbygd med industriföretag som ger arbetstillfällen åt många inpendlare. På förskolan samlas fullt med barn, i bygdegården en handfull pensionärer. Att det pågår en strukturomvandling i Sverige, när det gäller utflyttning från landsbygden till städerna, och där service och makt flyttar med, upplever jag däremot varje dag. Medias skildring av landsbygden förstärker staden som norm genom att ofta spegla en landsbygd där makt och möjligheter försvinner. Jag förväntar mig att det i sin tur bidrar till att unga utanför de större städerna upplever att de har begränsade möjligheter att förverkliga sina mål och drömmar på hemorten. Känslan av att inte ha makt att påverka sitt liv och i sin omgivning kan i sin tur bidra till att den negativa bilden och utvecklingen av landsbygden förstärks.

Samtidigt ser jag en annan process. Unga på landsbygden ställs inför möjligheten att göra fria val i allt större utsträckning. Medan min föräldrageneration har ställts inför att välja att följa eller göra uppror mot familjens och grannskapets sociala förväntningar och begränsningar har min egen generation av unga vuxna på landsbygden präglats av en ökad individuell frihet, så som att själv välja bostadsort, utbildning och livsstil. Vad många däremot saknar är redskap för att hantera den nya valfriheten, som kan hjälpa individen att reflektera över frågor som handlar om identitet och livsval för att må bra och uppnå sina mål i livet.

1.1 Unga vuxna på landsbygden

1.1.1 Landsbygdsutveckling

Denna studie ingår som en del i magisterprogrammet i landsbygdsutveckling på SLU, som utgår ifrån *landsbygdsutveckling* som forskningsämne. I den forskningsstrategi som forskningsrådet Formas har tagit fram beskriver de att ämnet belyser landsbygdens kulturella, sociala, ekonomiska och ekologiska förhållanden (Formas, 2007:7). Strategin har tagits fram som en del av arbetet för att skapa en hållbar landsbygdsutveckling, enligt Regeringens direktiv 2004:87. I uppdraget betonas behovet av en bred och djup kunskap om landsbygdens förutsättningar, som behöver speglas ifrån internationell till lokal nivå (ibid:12). Landsbygdens särskilda förutsättningar kan också beskrivas utifrån processer som urbanisering, demokratifrågor och maktförskjutningar.

1.1.2 Unga vuxna

Psykologisk forskning visar att perioden som ”ung vuxen”, mellan ca 20-30 år, är den tid då individen börjar reflektera över sin plats i samhället och vilket ansvar hon har gentemot andra (Arnett, 2000, 2007). Under denna period har personen förutsättningar att göra val som skiljer sig ifrån de värderingar och synsätt som personen vuxit upp med (Arnett, 2002, 2004). Det kan gälla livsstil, familjebildning och konsumtionsvanor, som personen i många fall kommer att behålla hela livet. Detta gäller även individens uppfattning om sina möjligheter att påverka i sitt eget liv och bidra till samhället runt om kring. Om det under denna period skapas en

känsla av maktlöshet är det troligt att en sådan uppfattning stannar hos individen. Om individen tvärt om känner att den har ansvar och inflytande finns det goda förutsättningar till att individen kan bidra till en hållbar utveckling genom livet.

Samtidigt som det senmoderna samhället skänker frihet och möjligheter för individen så ställs det samtidigt en rad krav på ungdomarna om ständig förändring och lärande (Melucci:1992, Svensson 2006:39). Många ungdomsforskare menar också att ungdomar idag inte är lika styrda av traditioner som tidigare generationer och att de därför har blivit mera utlämnade till ett eget "identitetsarbete" (Svensson, 2006:38).

1.1.3 Unga på landsbygden

Charlotta Mellander forskar i nationalekonomi och regional utveckling och presenterar i sin blogg en undersökning som visar att 250 av landets 290 kommuner tappar antalet invånare i åldern 18-25 år. (Mellander, 2015). Av de städer som ökar denna befolkningsgrupp ligger storstadsnära kommuner i topp, så som Solna, Lund och Göteborg. Många små och mellanstora kommuner står därför inför stora utmaningar då det gäller befolkning, ekonomisk utveckling och välfärd.

Ungas flyttmönster kan förklaras med uppfattningar om att individens väljer den bostadsort som är den mest ekonomiska fördelaktig att bo i, eller att deras val påverkas av att kunna fortsätta att vara del i det sociala nätverk den ingår i. Troligtvis spelar båda förklaringsmodellerna roll för individens beslut, men kan enligt forskaren Lotta Svensson inte ensamt förklara ungas flytt ifrån landsbygden (Svensson, 2006:169). Hon ser även att staden har blivit en stark norm och synonymt med möjlighet till individuell utveckling. Det gör det svårt för unga att välja att stanna kvar på hemorten.

1.2 Hållbara unga ledare

Genom utbildningen *Hållbara unga ledare* vill projektägarna (Hushållningssällskapet, Västra Götalands region, Studieförbundet vuxenskolan) ge unga på landsbygden i Skaraborg verktyg för att uppleva inflytande och ansvar över sina egna liv. Detta sker genom coachning och utbildning i självledarskap samt genom att ge deltagarna ett utökat nätverk med andra i samma situation. Deltagarna får även hjälp av inspiratörer som kan lotsa dem vidare i den egna utvecklingsprocessen. I förlängningen, menar projektägarna, kan det bidra till att deltagarna startar egna företag eller på annat sätt är med och bidrar till utvecklingen på sin ort. Jag har själv deltagit i en förlaga till utbildningen, som då gick under namnet *Aktiva unga ledare*. Då fanns det ingen uttalad retorik om att utbildningen skulle bidra till individens eller samhällets *hållbarhet*. När begreppet har lagts till väcker det min nyfikenhet och mina förväntningar på vad de lägger de för innebörd i det.

Samtidigt upplever jag att individens förmåga att kunna påverka sina livsvillkor är ett tema som återkommer som en nyckel till utveckling i många olika sammanhang. Min nyfikenhet leder mig till att utforska vad individens upplevelse av att ha makt i sitt eget liv har för betydelse i strävandet efter en hållbar landsbygdsutveckling.

1.3 Syfte och frågeställning

I studien kommer jag att studera utbildningen hållbara unga ledare i syfte att förstå hur individer kan bidra till att skapa en hållbar utveckling utifrån platsen där de bor.

Jag gör det genom att utforska följande frågeställningar:

1. *Vilka världen tillskriver man begreppet hållbarhet i utbildningen Hållbara unga ledare?*
2. *Vad säger studien om relationen mellan begreppen landsbygdsutveckling, hållbar utveckling och personligt ledarskap?*
3. *På vilka sätt kan ledarskapsutbildning för unga vara betydelsefull för landsbygdens möjlighet till utveckling?*

Studien är viktigt för att öka förståelsen för vad som driver unga att engagera sig för landsbygdsutveckling, vilket kan skilja sig ifrån engagemanget hos tidigare generationer. Det kan sin tur leda fram till en bättre förståelse för landsbygdsutvecklingens förutsättning och utmaningar, och inte minst leda till att nya metoder utvecklas för att nå dit.

2 METOD

2.1 Undersökningsmetod

Studien har genomförts som en kvalitativ fallstudie. En kvalitativ forskningsmetod används för att studera exempelvis människors motiv för handlingar, deras tankemönster och känslor. Forskaren använder sig ofta av flera olika metoder för att samla in information, i syfte att få en så bred och djup förståelse för processen som möjligt. Vanliga metoder är intervjuer, analys av dokument och deltagande observationer där resultatet beskrivs i ord och bilder (Langemar, 2008:22).

I en fallstudie undersöker forskaren en process, eller situation, ur olika aspekter för att tolka vad som sker och vad det har för betydelse (Merriam, 1994:42). Den kan till exempel användas för att ta reda på hur elever upplever ett utbildningsprogram eller vad som påverkar en förändringsprocess på en arbetsplats.

I en kvalitativ fallstudie finns utrymme för forskarens egen läroprocess och den tillåter att metoderna för datainsamling anpassas efter de resultat och nya frågeställningar som

tillkommer under studiens gång. Det gör metoden lämplig för den aktuella studien, där frågeställningarna varken har givna svar eller innehåller tydlig information om vilken data som behöver samlas in för att kunna svara.

2.2 Urval

Studien har fokuserat på ledarskapsprogrammet Unga hållbara ledare som vänder sig till unga som bor på landsbygden i Skaraborg. Fallstudien som metodval har inneburit förutsättningar att undersöka utbildningens idé, förutsättningar och upplägg, och hur deltagarna upplevde processen. Utifrån resultatet har studien sökt efter ett generellt samband mellan hållbar utveckling, personligt ledarskap och landsbygdsutveckling. Genom att studera en situation som kan visa på ett eventuellt samband mellan dessa variabler kan studiens urval sägas ha varit målinriktat (Merriam, 1994:61).

Allteftersom data har samlats in har den analyserats, i syfte att forma en teori. Utifrån de teorier som har visat sig har beslut fattats om vilken data som ska samlas in närmast, och hur den ska samlas in. Det kallas för en kontinuerlig urvalsprocess, där urvalet har varit teoretiskt (Merriam, 1994:64).

2.3 Datainsamling

För att få en förståelse för hållbarhetsdimensionen i utbildningsprogrammet har flera olika metoder används för att samla in data. Detta kallas *triangulering* och är ett vanligt angreppssätt för kvalitativa fallstudier (Merriam 1994:35). Genom intervjuer med processledare och genom observation av ett utbildningstillfälle har studien fått tillgång till primärdata. Det innebär att det är forskaren själv som samlar in informationen och att den därför kan vara färgad av personens sätt att se på världen. För att få tillgång till en mer objektiv information har interna och officiella dokument analyserats och en surveyundersökning har genomförts med utbildningens deltagare. Denna information räknas som sekundärdata, där informationen redan existerar och därför inte påverkas av forskaren. Genom att kombinera olika metoder har jag som student/forskare kommit nära processen och samtidigt säkerställt att studien inte är allt för påverkad av mina personliga förväntningar och erfarenheter.

Under datainsamlingens gång har informationen analyserats genom att beskrivas, gallras och kategoriseras. Målet har varit att göra trovärdiga tolkningar av den studerade situationen och att göra generaliseringar som kan styrkas av det insamlade materialet (Merriam, 1994:143).

2.3.1 Litteraturstudier

De teorier som ligger till grund för analysen har samlats in genom litteraturstudier som har skett parallellt med datainsamlingen. Litteraturen bidrar till att forskaren får distans till det enskilda fallet och på så sätt kan generera generell kunskap utifrån de data som har samlats in. Informationen har främst kommit ifrån forskningsartiklar som hittats genom att använda sökkord på internet, så som *hållbar utveckling*, *landsbygdsutveckling*, *lärande för en hållbar utveckling*, *empowerment*, *personligt ledarskap* och *individualism/kollektivism* samt kombinationer av dessa.

2.3.2 Dokument

Dokument av olika slag och kvalitet kan bidra till värdefull sekundärdata i en fallstudie, enligt Merriam (1994:120). Han refererar till Dexter (1970) som anser att ett dokument ska användas när det är uppenbart att det kommer att ge bättre eller mer information än andra metoder (ibid.). För att få en uppfattning om idéerna bakom utbildningens hållbarhetsdimension har dokumentet *Bilaga 1 Hållbara Ledare programupplägg* studerats, vilket beskriver utbildningens syfte, mål och genomförande. Det andra dokumentet är processledaren Miriams Sannums offertunderlag *Underlag till "Hållbara Unga Ledare"*, som beskriver hennes egen förståelse av hållbarhetsdimensionen i projektet, och hur hon kan bidra till den.

Den information som har relevans för projektets hållbarhetsdimension har valts ut och analyserats utifrån vad de säger om utbildningens innehåll och syfte.

2.3.3 Intervju

Intervjuer är en vanlig metod inom kvalitativa studier eftersom det bästa sättet att få reda på någons tankar, önsknings och värderingar är just genom att fråga dem (Merriam, 1994:87). I studien har semistrukturerade telefonintervjuer med utbildningens tre processledare genomförts, vilka även är de som ansvarar för utbildningens struktur och innehåll. Avsikten har varit att undersöka hur processledarna uppfattade hållbarhetsaspekten i programmet Hållbara unga ledare före kursstart, och hur de själva kommer bidra till den i utbildningen. De uppmanades därför att beskriva sin egen syn, utan att ta hänsyn till hur de trodde att de andra kursledarna skulle svara.

I intervjuerna har jag lett samtalet och samtidigt lämnat plats åt intervjupersonerna att uttrycka sig fritt. Under samtalet har jag fört anteckningar, och har därefter skrivit en utförligare dokumentation utifrån mitt eget minne och mina upplevelser. Därefter har samtalen analyserats för att förstå hur ledarna uppfattar utbildningens hållbarhetsdimension inför kursstarten.

2.3.4 Observation

För att få en uppfattning om hur processledarnas idéer har kommit till uttryck i praktiken har en observation genomförts vid ett av utbildningstillfällena. Som observatör har forskaren möjlighet att lägga märke till fenomen, mönster och roller som de som deltar i situationen inte själva ser. Det kan leda till att forskaren kan få en större förståelse för situationen i sin helhet (Merriam, 1994:101). Jag har deltagit vid en situation där jag förväntade mig att ledare och deltagare skulle arbeta med hållbarhetsbegreppet på ett medvetet sätt. På så sätt kunde jag få ut så mycket som möjligt av den tid jag hade till förfogande.

Min roll som observatör var att sitta med som en del av gruppen. Syftet med mitt deltagande var känt och jag undvek att påverka situationen genom att varken ställa frågor eller komma med synpunkter. På så sätt har jag inte påverkat nivån eller kvalitén på den information som kom fram (Merriam, 1994:106). Under observationen antecknade jag allt som sågs och mina övriga intryck av situationen, till exempel stämningen i rummet samt rollfördelning och samspel mellan ledare och deltagare.

För att tolka observationen har jag använt mig av ett klassificeringssystem som är utformat av WWF och som beskriver kriterier för ett *lärande för en hållbar utveckling* (WWF:2007). Kategorierna har stora likheter med de framtagna kriterierna i skolverkets utredning *Om lärande, utbildning och hållbar utveckling* (SOU 2004:104). WWF:s beskrivning har valts

eftersom den inte uteslutande vänder sig till utbildning inom det offentliga utbildningssystemet och därför är tillämpbar för den aktuella studien. I analysen har det insamlade materialet jämförts med WWF:s kriterier. Metoden kan enligt Merriam (1994:149) användas eftersom syftet med kategoriseringen är relevant för studien.

2.3.5 Enkät

I kvalitativa fallstudier kan även kvantitativa datainsamlingsmetoder användas för att ge stöd åt resultat man har fått genom en kvalitativ metod (Merriam, 1994:84). Jag har därför genomfört en webbaserad surveyundersökning, som vänder sig till utbildningens samtliga deltagare. Undersökningen görs i programmets halvtid och undersöker i fall utbildningen har haft förutsättningar att lära för en hållbar utveckling, även när jag inte har varit med och observerat. Jag har därför utformat frågor som om hur deltagarna upplever utbildningen, vilka samtidigt ger indikationer på om utbildningen har uppfyllt WWF:s sex kriterier; *livslångt lärande, eleven i centrum, helhetssyn, demokratiska arbetsformer, reflektion och olika perspektiv*. Efter att enkätensvaren har samlats in har jag analyserat om ett lärande för en hållbar utveckling har skett.

2.4 Validitet & Reliabilitet

Reliabilitet och validitet är starkt sammankopplade när det gäller kvalitativ forskning. Reliabiliteten i en kvalitativ studie handlar om ifall data som samlas in är tillförlitlig och om analysen och teoribildningen följer ett logiskt resonemang. Validiteten handlar om i vilken utsträckning som resultat ifrån studien stämmer överens med verkligheten. I en fallstudie spelar forskaren en stor roll för kvalitén på undersökningen. Forskarens förmåga att utforma studien så att den belyser fallet eller situationen ur olika perspektiv och att sedan tolka den insamlade informationen på ett riktigt sätt är avgörande för att nå både en hög reliabilitet och validitet, menar Merriam (1994:133).

För att säkerställa att studien får en hög reliabilitet har jag bearbetat all information så snart jag har genomfört varje delmoment. För att underlätta för deltagarna att lämna uppriktig information har inga personuppgifter behandlats. Att jag själv har deltagit i en liknande utbildningsomgång tidigare, med delvis samma processledare, gör att jag har en bra förförståelse för innehållet i processen. Att använda befintliga kategorier när jag analyserade observationen är också något som har förenklat arbetet.

2.5 Generaliserbarhet

Metod och tillvägagångssättet för studien är överförbart på andra studier, trots att resultatet direkt är knutet till den aktuella processen och tidpunkten. Resultatet kommer att vara vägledande för kommande utbildningstillfällen, men däremot inte helt generaliserbart eftersom vad som händer i utbildningsprocessen påverkas av hur processledare och de unika deltagarna interagerar med varandra och vad som händer i omvärlden vid den tid processen pågår. Även samhällets syn på vad personligt ledarskap och vad hållbar utveckling innebär ändras över tid, och förhoppningsvis bidrar varje genomförd process till nya lärdomar för projektledarna, och därmed nya förutsättningar för processerna.

2.6 Metodkritik

Den kvalitativa forskningen har sin styrka i att forskaren kommer nära det som studeras, men närheten innebär också en rad fallgropar som forskaren behöver vara medveten om. När forskaren sorterar och väljer ut den information som backar upp analysen behöver han eller hon hantera risken att överdriva betydelsen av viss information. Den information som väljs ut ska även leda till tydliga och trovärdiga slutsatser, som kan generaliseras för att säga något om likande situationer (Merriam, 1994:135).

Att jag sedan tidigare har en universitetsexamen inom miljö och hållbar utveckling innebar att jag ifrån början hade förväntningar på utbildningens hållbarhetsdimension. Att jag har deltagit i en tidigare utbildningsomgång bidrog även till att jag även hade förväntningar på studiens resultat. Men mina tidigare erfarenheter av utbildningen har också inneburit att det redan ifrån början fanns en tillit mellan mig och processledarna. Det hjälpte mig att få tillgång till deras skriftliga material och de kunde prata öppenhjärtigt om deras förväntningar och syn på utbildningen. Det innebar också att jag hade goda förutsättningar att skapa tillit med utbildningens deltagare och jag kunde snabbt bli ”en i gruppen” vid min observation. Samtidigt kan min förförståelse ha gjort det svårt att ”zooma ut” och kanske upptäcka mönster som jag annars hade sett.

Ett annat dilemma är att både deltagarna och ledarna har varit medvetna om att det är utbildningens hållbarhetsdimension jag varit intresserad av, vilket mycket väl kan ha påverkat deras svar på mina intervjufrågor och på enkäten. Att jag som student hade en frågeställning som utforskade utbildningens lite svårdefinierade hållbarhetsdimension kan å andra sidan ha bidragit till att ledarna har reflektera mer över denna aspekt, och hur de kan bidra till den, än vad de annars hade gjort. Det ser jag som positivt bidrag både till min studie och till utbildningen som helhet.

3 TEORI

I mitt teoretiska angreppssätt har jag valt att belysa processer som påverkar utvecklingen av den svenska landsbygden idag. Jag kommer även att fokusera på hur begreppet hållbar utveckling kan användas både på samhällsnivå och för att beskriva en individs personliga utveckling. Med hjälp av den teoretiska genomgången kommer jag att söka svar på vad som läggs i begreppet hållbarhet i utbildningen Hållbara unga ledare, om det finns något samband mellan teorierna och vad en sådan förståelse kan betyda för landsbygdens möjlighet till en hållbar utveckling.

3.1 Landsbygdsutveckling

Begreppen stad och land används flitigt i den offentliga debatten och de skapar rum och mening åt den urbaniseringstrend som genomsyrar samhällsutvecklingen idag. Statens jordbruksverk är en av de institutioner som har försökt att definiera stadens och landets geografiska utbredning. I denna studie fokuserar jag framför allt på hur landsbygdens invånare har möjlighet att bidra till en positiv och hållbar utveckling av sin bygd eller ort. Individernas upplevelse av att bo på landet (eller att bo utanför staden) räcker i det fallet som en generell definition av begreppet. Av den anledningen väljer jag att inte närmare definiera landsbygdens geografiska gränser.

3.1.1 De sociala relationernas betydelse för landsbygden

”Vad är det som är lokalt i dagens globaliserade ekonomi? Det enkla och uppenbara svaret är människorna”.

(Anders Malmberg i Spela roll – En bok om lokal och regional utveckling, 2005:11).

Under de senaste åren har allt fler aktörer uppmärksammat de sociala relationernas betydelse för lokal och regional utveckling. I forskningsrådet Formas (2007) strategi delar de in landsbygdsutvecklingens forskningsområde i sex fokusområden, som alla säger något om landsbygdens särskildhet. Ett av dessa är den lokala utvecklingen, som de skriver drivs av relationer mellan människor som på något sätt strävar efter att åstadkomma något gemensamt inom ett begränsat område. De inkluderar också lokala grupper som engagerar sig i ideellt i samhällsfrågor (Formas, 2007:21). I riksorganisationen Hela Sverige Ska Leva samlas 5 000 sådana lokala och ideella föreningar, som till exempel arbetar för att rädda byskolan eller driva samlingslokaler på orten. Organisationen skriver i sitt handlingsprogram att de lokala grupperna tar sig an allt mer komplexa och krävande samhällsuppgifter, i takt med att både marknaden och den offentliga verksamheten drar sig undan (Hela Sverige ska Leva, 2014). De lyfter också fram att landsbygden kännetecknas av närhet och samarbete mellan människor, vilket skapar förutsättningar för nya idéer och entreprenörskap.

I boken Spela roll – En bok om lokal och regional utveckling, utgiven av Sveriges kommuner och landsting (2005), lyfter författarna fram hur de sociala relationerna är en avgörande faktor för att förklara varför vissa orter och regioner har en starkare ekonomisk utveckling än andra,

trots att de har liknade eller sämre förutsättningar när det gäller produktionskostnader och tillgång på arbetskraft. De menar att en väl utvecklad förmåga hos invånarna att göra saker annorlunda och bättre kan kompensera för sämre förutsättningar (ibid. 2005:12).

”Trots att storleken på arbetsmarknaden och produktionskostnader helt klart har en avgörande roll för var tillväxt och utveckling sker, finns det orter, städer och regioner i Sverige och Europa som snarlikt humlan inte vet om att den saknar flygförmåga – och därför ändå flyger. Städer eller bygder utanför storstadsområdena som saknar de rätta förutsättningarna men ändå går hur bra som helst. Om de kan måste det väl vara något annat som också spelar roll?”

(Sveriges kommuner och landsting, 2005:11)

De sociala relationernas betydelse för lokal utveckling har uppmärksammats av forskaren Robert D. Putnam. Efter att han under 20 år följt den ekonomiska utvecklingen i Italien utvecklade han en teori som förklarar varför vissa regioner är mer framgångsrika än andra när det gäller tillämpning av demokrati och ekonomisk tillväxt (Putnam, 1996). Svaret finner han i begreppet ”socialt kapital” som kan beskrivas som summan av de goda relationer som finns i ett samhälle. Det sociala kapitalet stärks av sammanhang där människor möts, på lika villkor och över de politiska och sociala gränserna, så som att arrangera sig i den lokala idrottsklubben eller att sjunga i kyrkokören (Putnam, 1996:111).

Ett samhälle som är rikt på ett socialt kapital kännetecknas av det finns ett förtroende mellan medborgarna som gör att de upplever att de själva kan bidra till en utveckling för det kollektivas bästa (Putnam, 1996:201). Det kan exempelvis ske genom att hjälpa en annan medborgare utan att direkt återgäldas, men utifrån förväntningen om att själv gynnas i framtiden av ett starkt kollektiv. Konkurrerande företag kan på samma vis samarbeta med varandra för att nå mål som hade varit svåra att förverkliga på egen hand. Putnam (1996:111) menar att det sociala kapitalet på så sätt kan bidra till att stärka den lokala ekonomin. Motsatsen är ett samhälle som påverkas av en auktoritär makt, eller tvärtom, som upplever frånvaro av makt. Då tenderar invånarna att inte känna ansvar för den gemensamma utvecklingen, vilket har en negativ verkan för den lokala och regionala ekonomin.

3.1.2 Individualiseringens betydelse för landsbygden

Samtidigt som det kollektivas betydelse uppmärksammas allt mer pågår vad andra forskare tolkar som en stark tendens mot individualisering av det västerländska samhället. Ulf Bjereld och Marie Demker (2005), som båda är professorer vid statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet, visar på en process i samhället där individens makt och handlingsfrihet ges ett allt större utrymme i förhållande till det allmänna kollektivet och till gruppgemenskaperna. För att beskriva denna tendens använder de uttrycket ”ett hyperindividualiserat samhälle” (ibid. 2005:1). Bjereld & Demker (2005:1) menar att människor i vårt västerländska samhälle inte längre föds in i gemenskaper, bortsett från familjegemenskapen. Inte heller kommer människor naturligt in i olika gemenskaper under sin livscykel eller i arbetslivet. Istället kan den enskilde individen välja att under sitt liv gå in och ut i olika gemenskaper, på ett sätt som inte varit möjligt tidigare (ibid.). Frågan som Bjereld & Demker ställer är vad denna samhällsförändring innebär för den samhällsanda och de kollektiva identiteter som de menar utgör kittet i västerlandets representativa ekonomi (2005:5).

Andra som har forskat om individualismen som samhällstendens är Ulrich Beck och Elisabeth Beck-Gernsheim som beskriver att möjligheter och osäkerheter i livet, som tidigare hanterades inom familjesammanslutningen, bygemenskapen eller klassen, nu behöver uppfattas, tolkas och behandlas av individen själv (Beck & Beck-Gernsheim, 2002: 170-171). Även Gunnel Forsbergs forskning om den ”nya ruraliteten” berör denna tendens när hon förklarar att skillnaden mellan att bo i staden eller på landet tunnans ut när det gäller livsstil, valmöjligheter för yrke, identitet och familjebildning. I en artikel, publicerad i *Framtider* nr 2/2002 skriver hon att:

”Vi lever i en urban tid oavsett vart vi bor. Ifråga om sysselsättning, livsformer, levnadsstandard, information (...) är urbaniseringen det dominerade projektet”.
(Gunnel Forsberg, 2002).

3.2 Hållbar utveckling

Hållbar utveckling är ett begrepp som de flesta i känner till och som används av exempelvis politiker, organisationer och företag för att sälja in produkter och idéer. Vad som ligger bakom begreppet är däremot inte lika självklart för många.

3.2.1 Tre dimensioner

Vanligen syftar begreppet på en förening av tre olika dimensioner av hållbarhet, den sociala-, ekonomiska- och ekologiska- hållbarheten. Denna definition är formulerad utifrån FN:s konferens om miljö och utveckling som hölls i Rio 1992 (Regeringen, Skrivelse 1992/93:13). Där betonas vikten av att interagera frågor om ekologi i de sociala och ekonomiska områdena och att alla tre dimensioner är viktiga för att skapa en hållbar utveckling. Enligt en förklaring, formulerad av WWF (2007:18), handlar de ekologiska aspekterna om att ta hänsyn till jordens livsuppehållande ekologiska system och till att bevara den biologiska mångfalden. De ekonomiska aspekterna innehåller frågor om utbyte av varor och tjänster mellan individer, företag, organisationer och länder och vilka konsekvenser det får för miljön och för mänskliga förhållanden (ibid.). De sociala aspekterna berör vikten av att bygga ett rättvist och jämställt samhälle som kan uppfylla människas grundläggande behov och respektera de mänskliga rättigheterna (ibid.).

3.2.2 Vi skapar bilden av en hållbar utveckling

Denna definition av begreppet är i sin tur ett förtydligande av formuleringen av FN:s kommission om miljö och utveckling. I rapporten *Vår gemensamma framtid* ifrån 1987 uttrycks:

”En hållbar utveckling tillgodoser nuvarande generationers behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina egna behov”.
(WCED, 1987:43).

Denna formulering är öppen för många tolkningar kring vilka behov det är som formuleringen syftar på, och vad som krävs för att garantera dem. Forskaren Martin Lundberg pekar på att det just är begreppets oprecisa formulering som är dess styrka. Det gör det möjligt för personer och organisationer med olika intressen och världsuppfattningar att samlas kring begreppet. I bästa fall, menar han, uppstår då ett samtal där de olika uppfattningarna om vad utveckling innebär kan diskuteras och ifrågasättas. Lundberg menar att om detta synsätt

däremot inte diskuteras finns det risk att begreppet urvattnas. Begreppet kan då användas för att försvara idéer som har lett fram till problemen med miljöförstöring och sociala och ekonomiska orättvisor som vi ser idag. Det tappar då sitt syfte, att stimulera till alternativa perspektiv på framtiden (Lundberg, 2003:9).

Lundbergs synsätt innebär att begreppet hållbar utveckling får mening genom den kontext där det används. Magnus Ljung & Lars Hallgren, verksamma inom forskningsämnet miljökommunikation, delar den uppfattningen och menar att den gemensamma bilden av hur en sådan utveckling ser ut hela tiden formas utifrån hur vi samtalar om det (Ljung & Hallgren, 2005:69). Ett sådant samtal kan ske mellan två personer. Det kan också ske genom en politikdebatt eller via media. I en öppen och tillåtande demokrati finns det plats för samtal där olika visioner och lösningar får plats, vilket ökar individens liksom samhällets beredskap för att lösa de utmaningar som vi möter.

3.2.3 En fjärde dimension av hållbar utveckling

En av dem som gett sig in i samtalet om vad hållbarhetsbegreppet innebär är Robert Goodland (2002) som utöver begreppets ekonomiska, ekologiska och ekonomiska aspekt även talar om en fjärde dimension. Den står för en ”mänsklig hållbarhet” (human sustainability) som han menar relaterar till det inneboende humankapital som varje individ äger (Goodland, 2002:1). I humankapitalet ingår personens hälsa, utbildning, ledarskapsförmåga m.m. (ibid.). Goodland argumenterar för att grunden till att bygga upp ett stort humankapital i samhället är att se till att barnen får en god start i livet genom god hälsovård, näringstillgång och utbildning. Investeringar i individens humankapital bör därefter ske under hela livet (ibid.).

3.2.4 Lärande för en hållbar utveckling

Ytterligare ett begrepp som betonar individens betydelse för i skapandet av en hållbar samhällsutveckling är ”lärande för en hållbar utveckling”. Åren mellan 2005-2015 har utsetts av FN till en period då världens länder ska fokusera på att integrera hållbarhetstänkandet i sina läroplaner för skolan. Från att retoriken tidigare har handlat om att lära om en hållbar utveckling ska undervisningen istället syfta till att lära för en hållbar utveckling. Målet är att undervisningen ska ge eleven ökad kunskap om ekologiska, ekonomiska och sociala samband, samtidigt som den engagerar eleverna och visar på möjligheter att agera för en hållbar utveckling utifrån förutsättningarna i sina egna liv.

För att hjälpa lärare att utforma sin undervisning har skolverket identifierat en rad kvalitéer som alla bör vara närvarande för att stimulera elevers lärande för en hållbar utveckling (SOU 2004:104). Dessa kvalitéer kategoriserats av Världsnaturfonden (WWF, 2007) och presenteras i skriften *Lärande på hållbar väg*, som vänder sig till Sveriges grundskolor:

- 1) *Livslångt lärande*: Utbildningen uppmuntrar elevernas nyfikenhet att utforska nya kunskapsområden och infallsvinklar.
- 2) *Eleven i centrum*: Utbildningen anpassas efter deltagarnas förkunskaper och egna frågor som dyker upp under processen.
- 3) *Helhetssyn*: Undervisningen länkar ihop sambanden mellan ekologiska, sociala och ekologiska aspekter av olika företeelser.

- 4) *Demokratiska arbetsformer*: Eleverna tränar sin förmåga att delta i demokratiska processer. Exempelvis genom att ges utrymme att påverka undervisningen genom att ta hänsyn, uttrycka sina tankar lyssna på andra och arbeta tillsammans.
- 5) *Reflektion*: Eleverna utvecklar sin egen förmåga att reflektera, tänka kritiskt och utveckla visioner för ett hållbart samhälle.
- 6) *Olika perspektiv*: Undervisningen uppmuntrar eleverna att se världen utifrån olika perspektiv.

Utbildningsforskaren Inger Björneloo (2007:15) har tittat närmare på skolverkets hållbarhetsmål och på hur lärare utformar sin undervisning för att nå dem. Hon har funnit att lärarna gör tre huvudsakliga tolkningar av målen, som hon menar är ambitiösa men något otydliga (ibid:142). En av dessa tolkningar är att utbildningen ska bidra till ”individens egna hållbara utveckling” (ibid.). Hon refererar till uttalandet:

”En individ med självkänsla, kunskaper och förmåga till kritiskt tänkande är en grundbult i demokratier och en förutsättning för en hållbar utveckling i världen.”
(Jensen, 2000; Scott & Gough, 2003; SOU 2004:104).

Lärarna anser då att individens grundtrygghet och självkänsla är nödvändiga komponenter för att en individ ska växa upp till en harmonisk, frisk och social vuxen medborgare, som kan och vill delta i ett arbete med hållbar utveckling i världen.

3.3 Personligt ledarskap

Vanligtvis syftar forskning och utbildning inom ledarskap till att hjälpa individer att leda andra människor. Inom teorier om personligt ledarskap utgår man däremot ifrån individens förmåga att leda sig själv. Det personliga ledarskapet beskriver då en process där individen formulerar sina egna mål och därefter leder och motiverar sig själv att nå dem (Neck & Manz, 2012). Bygrave et al. (2002) lyfter fram att entreprenörers mänskliga resurser är viktiga för att deras företag ska kunna drivas och fungera. Förmågan till ett personligt ledarskap ökar därför entreprenörens möjligheter att nå sina mål.

Begreppet personligt ledarskap benämns ibland som självledarskap, exempelvis i utbildningsprogrammets projektbeskrivning (Styrgrupp Hållbara unga Ledare, 2014). I denna studie används däremot begreppet personligt ledarskap för att inte blanda ihop två liknande begrepp.

3.3.1 Empowerment

En viktig komponent för att utveckla ett personligt ledarskap är individens upplevelse av empowerment. Begreppet beskriver ett tillstånd där individen känner att hon har makt över sin egen livssituation, kan utveckla och lita på sin egen handlingskraft och är medveten om sina möjligheter att välja i livet (Payne, 2002). Individens upplevelse av självkänsla är därför en viktig komponent i begreppet. Individens självkänsla kan ses som en förutsättning för att personen ska uppleva att den har inflytande i sitt eget liv, likväl för att kunna delta i arbetet med en hållbar utveckling i världen (Björneloo, 2007:42).

Begreppet empowerment är på samma sätt som begreppet hållbar utveckling öppen för tolkningar och används därför på olika sätt och i olika syften. I Sverige har det används sedan 1980-talet då det importerades då ifrån USA, där det användes inom området för organisationsutveckling. Uttrycket beskriver då en organisationsfilosofi där medarbetaren ges större inflytande och ansvar för sina arbetsuppgifter. Tidigare har begreppet även använts för att beskriva sociala grupperns förmåga att ta kontroll över sina levnadsvillkor, så som etniska grupper och kvinnors kamp för lika rättigheter i samhället. Idag används uttrycket inom bland annat folkhälsovetenskapen, med utgångspunkten att varken individer eller samhällen kan nå en god hälsa utan att kunna styra över de förhållanden som bestämmer vår hälsa (Landstinget Sörmland, 2015). Uttrycket används även för att beskriva mål för svenska biståndsprojekt i utvecklingsländer, som syftar till att förbättra människors levnadsvillkor på landsbygden. Däremot har jag inte hittat exempel på att uttrycket används i sammanhang för landsbygdsutveckling i Sverige idag.

3.3.2 Coaching

För att få stöd att utveckla sitt eget ledarskap kan individen ta hjälp en coach för att formulera sina egna mål och att själv hitta vägar för att nå dem. Metoden för coaching innebär att coachen hjälper personen att hitta sin egen väg till ett personligt ledarskap genom att utmanar deras sätt att tänka, vara, lära och känna. Coachen kan göra det genom att ställa frågor som: Var befinner du dig? Vad vill du? Hur ska du komma dit? Målet är att personen ska bli medveten om sitt beteende och ta ansvar för sina handlingar (Berg, 2004:7-8,72).

Teorigenomgången visar att det begreppet hållbarhet kan användas för att beskriva processer i samhället så väl som för en individs personliga utveckling.

Här saknar jag en slutsats. Bakgrundsinformation ska leda till definitionen av en kunskapslucka, teoriavsnittet ska leda till en ”ritning” över hur kunskapsluckan kan fyllas. Du definierar en rad viktiga begrepp ovan, men här skulle jag vilja att du knöt ihop ”teorisäcken” genom att du sammanfattar diskussionen och skapar din ritning som i sin tur leder till val av verktyg, dvs metod som i sin tur leder till empirin dvs. den fallstudie där du sammanför din teori och metod och genomför studien. Alltså, jag tror att du ska byta plats på metod och teoriavsnittet; en bra riktlinje för att skriva forskning är att gå från det mest generella till det mer specifika.

4 EMPIRI

Under perioden oktober 2014 till och med mars 2015 deltar fjorton personer i utbildningen *Hållbara unga ledare*, som totalt omfattar tretton utbildningsdagar. Deltagarna har koppling till landsbygden genom att de bor på landet i f.d. Skaraborgs län. Många har även koppling till lantbruket genom sin utbildning, sin uppväxt eller genom att de arbetar inom de gröna näringarna, som anställda eller som egna företagare. Utbildningens upplägg har främst arbetats fram av processledarna Miriam Sannum, Erika Ekesbo Andrén och Charlotta Hjärne, som även är de som leder utbildningsdagarna.

4.1 Dokument

Utbildningens programupplägg redovisas i ett internt dokument där utbildningens målgrupp syfte, målgrupp och genomförande presenteras.

4.1.1 Syfte

Enligt dokumentet är utbildningens syfte att utveckla deltagarnas förmåga till personligt ledarskap och affärsmanaskap. Utbildningen vill ”... väcka och stimulera entreprenören till insikt, nyfikenhet, vilja och driv” (Styrgrupp Hållbara unga Ledare, 2014:1). Senare i dokumentet nämns också att: ”... kursen även syftar till att utbilda deltagarna i att leda sig själva för att kunna leda andra...” (ibid:2). Detta ska bidra till det övergripande syftet: ”Att långsiktigt utveckla ett hållbart företagande på landsbygden” (ibid:1).

Vad som läggs in i värderingen *hållbart företagande* utvecklas inte, men *hållbarhet* som begrepp kommer igen i beskrivningen över projektets genomförande och innehåll. Där används det i begreppet *hållbara ledare*, som syftar på individens personliga utveckling och hur personen förhåller sig till omvärlden. Programupplägget beskriver att alla delar i utbildningen ska bidra till deltagarnas förmåga att utvecklas till *hållbara ledare*, både på både ett individuellt och ett kollektivt plan. Det ska ske enligt följande förslag ifrån Miriam:

Hållbara ledare

	Personliga planet Utveckling av mentalt och fysiskt välbefinnande och upplevelse av meningsfullhet.	Kollektiva planet Utveckling av hållbara företag för ett hållbart samhälle.
Inåt	Tankar, värderingar, förhållningssätt, känslor etc.	Företagsfilosofi (delat ledarskap, jämställdhet, mångfald etc.).
Utåt	Kroppen, rörelse, handlingar	Ekonomi, produktion (varor in och ut, avfall/restprodukter etc.)

Figur 1. Tolkning av syntes av Miriam Sannum. (Lovisa Johansson Hollsten)

I sitt offertunderlag till projektledningen utvecklar hon sitt resonemang ytterligare och beskriver att hon ser att det finns en koppling mellan omvärldens förutsättningar att utvecklas på ett hållbart och den inneboende kapaciteten hos individen.

”Vi vet inte hur en hållbar utveckling ser ut varför vi alla behöver inta ett utforskande samt entreprenöriellt förhållningssätt. Det handlar om att vi alla på så vis kan bidra till skapandet av hållbara framtider.”

(Sannum, 2014:1)

4.1.2 Genomförande

I enlighet med projektbeskrivningen delas utbildningen upp i tre delar. Den första handlar om *självledarskap* och den andra om *affärsmannaskap*. I den avslutande tredje delen får deltagarna möta företag och organisationer som kan erbjuda vidare utbildning, nätverk eller stöttning efter utbildningens slut.

I utbildningens inledande del får varje deltagare genomföra en beteendeprofil- och drivkraftsanalys, som följs upp genom ett personligt möte med processledaren Erika Ekesbo André. Resten av utbildningen hålls i grupp, där deltagarna får lära sig tekniker för att förbättra sin kommunikation och reflektera över sitt förhållande till de sammanhang de ingår i.

”Genom ökad förståelse för sitt eget handlande, sina egna styrkor och utvecklingsområden samt uppnå ökad trygghet arbetar man vidare med individens förhållande till sitt sammanhang, företagande och omvärld”

(Styrgrupp Hållbara unga Ledare, 2014:2)

Ett förhållningssätt som genomsyrar hela utbildningen är att processledarna coachar deltagarna på deras väg mot att kunna leda sig själva. För att hjälpa dem att ta ut riktningen för framtiden använder de sig bland annat av metoden NÖHRA. Förkortningen står för Nuläge, Önskat läge, Hinder, Resurser och Aktivitet. Metoden går ut på att skapa en tydlig bild av hur personen ser sin situation idag, och för att hitta de drivkrafter och aktiviteter som leder till önskat läge. Uppskattningsvis åtta av tretton utbildningstillfällen fokuserar på att utveckla det personliga ledarskapet.

4.1.3 Målgrupp

I programupplägget framgår att utbildningen vänder sig till unga med koppling till landsbygden eller till en mindre tätort. Deltagarna ska vara i åldrarna 20 till 30 år och ha en tydlig vilja att bidra till landsbygdsutveckling.

4.2 Intervjuer

I intervjuerna berättar processledarna hur de ser på utbildningens hållbarhetsaspekt, och hur de själva ska bidra till den.

4.2.1 Lotta Hjärne

Lotta är utbildad affärsjurist och kommer främst att leda deltagarna i den del som handlar om affärsmanaskap.

För Lotta innebär hållbarhetsperspektivet främst att deltagarna ska utveckla sin personliga hållbarhet som företagare. Med det menar hon att den som är ledare ska orka driva sitt företag och att leda sina anställda. För att göra det behöver individen kunskap som hjälper dem att

underlätta i sin vardag. Det kan till exempel vara att kunna göra en affärsplan, förhandla fram bra avtal, och teckna nödvändiga försäkringar. Individerna måste också kunna använda sina resurser på rätt sätt. Personen behöver därför utveckla sin förmåga att fatta medvetna beslut, för att exempelvis prioritera och delegera ut uppgifter. Beslut som i sin tur driver företaget framåt.

I utbildningen kommer hon att ge tips och lära ut verktyg som kan göra vardagen mer smidig för deltagarna. Hon vill också förmedla hur de kan undvika fallgropar och lära sig att fokusera på det som är viktigt i sitt företagande.

4.2.2 Miriam Sannum

Miriam arbetar till vardags med hållbarhetsfrågor inom Studieförbundet Vuxenskolan i Västra Götaland och hon är den av ledarna som lyfter fram miljöperspektivet som en viktig del av definitionen av en hållbar utveckling.

Miriam förklarar att hon ser att hållbarhetsaspekten genomsyrar hela utbildningen, men att ordet hållbarhet kanske inte används uttryckligen. Hon beskriver det istället som en klangbotten i processen. Miriam beskriver individens utveckling som en del i ett större system, där biologiska processer, ekonomi och människans välbefinnande och relationer ingår. I detta system finns olika nivåer, där individen är en och den lokala och globala omgivningen är andra. De olika nivåerna interagerar med varandra.

Hennes bidrag till utbildningsprocessen är att hjälpa deltagarna att få syn på vad de idag tar för givet i sin vardag. Hon vill hon få dem att reflektera över att det finns mycket som vi inte kan ta förgivet och vi behöver därför förhålla oss till att våra förutsättningar förändras med tiden. Det gäller exempelvis vår tillgång och vårt förhållningssätt till naturresurser, vårt ekonomiska system etc. Hon vill uppmuntra deltagarna att tänka annorlunda för att hitta nya affärsmöjligheter. Hon vill också väcka deltagarnas förmåga att ifrågasätta så kallade sanningar och ibland ta fram sin kritiska blick. Vad blir konsekvenserna av mina val och mitt agerande?

4.2.3 Erika Ekesbo André

Erika driver ett eget företag där hon hjälper privatpersoner och företag med att utveckla sitt ledarskap. Hon ser utbildningens hållbarhetsdimension som en fråga om att vara hållbar som individ, där personen drivs av sin egen vilja och kan skapa bra balans mellan arbete, fritid, hälsa och relationer. Motsatsen är att personen gör vad andra förväntar sig och agerar mot sina värderingar. En sådan människa riskerar att bli stressad och utmattad och har bara energi för att nå kortsiktiga mål. Att bidra till större mål, så som att minska sin egen eller företagets påverkan på miljön eller att utveckla sociala värden i sin verksamhet skjuts då åt sidan. Erika sammanfattar det genom att uttrycka att:

”Om du är snygg på insidan så gör du även snyggt på utsidan!”

(Erika Ekesbo André, 2014-10-22)

I utbildningen coachar hon deltagarna i syftet att ge dem en större självinsikt och förmåga att kunna leda sig själv.

Här en kort syntes där du framhäver de primära resultaten av intervjuerien, hjälp läsaren att se resultatet. Det underlättar din diskussion senare.

4.3 Observation

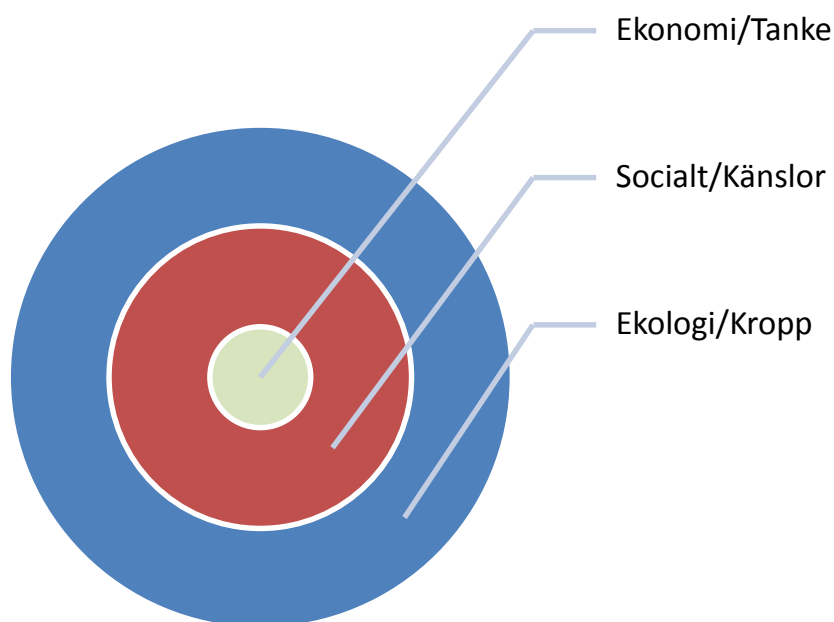
Den 10 december 2014 deltar jag som observatör vid utbildningens tredje kurstillfälle på Axvalla folkhögskola. När jag steg in i rummet möttes jag av en varm och uppsluppen atmosfär. Av deltagarna var ungefär lika många män som kvinnor. En av deltagarna hade med sig sin bebis, vilket gav en lite familjär känsla. Jag upplevde att det fanns tillit, öppenhet och omtanke mellan deltagarna.

Min intention var att sitta med i rummet under övningarna, utan att delta eller interagera med deltagarna. Men när jag blev inbjuden att sitta med i gruppen tackade jag ja till detta. Vi satt på stolar i en ring som fyllde större delen av rummet. Längst fram i rummet, i ringen, satt processledarna Miriam och Erika. Jag kände mig inkluderad och accepterad av gruppen. Jag förklarade att min avsikt var att studera hur utbildningens hållbarhetsaspekt kommer till uttryck i praktiken. Under observationen lägger jag märke till hur deltagarna och ledarna integrerar med varandra och kategoriserar mina iakttagelser utifrån WWF:s kriterier för ett lärande för en hållbar utveckling (WWF:2007).

4.3.1 Helhetssyn

Ett av WWF:s kriterier är att undervisningen ska visa sambanden mellan ekologiska, sociala och ekologiska aspekter av olika situationer och företeelser. Jag kan se att utbildningen visar prov på detta redan ifrån inledningen av observationen:

Miriam inleder passet med att rita en cirkel och förklarade att den symboliserar att de ekologiska förutsättningarna som sätter gränser för vad vi kan göra på jorden. I cirkeln ritar hon även en social och en ekonomisk sfär. Hon visar att bilden kan användas för att förklara hållbarhet på nivåer, från att omfatta jordens biosfär ner till vår egen nivå som individer. De tre dimensionerna motsvarar då våra tankar, känslor och vår kropp. Vår förmåga att agera för att nå hållbarhet på högre nivåer ser hon som det ”hållbara ledarskapet”.

Figur 2. Tre dimensioner av hållbar utveckling och hur de förhåller sig till varandra.
Miriam Sannum [2014-12-10]

– ”Kan man tänka hur delarna hänger samman?” frågar Miriam. Hon tar upp oljan som ett exempel. Miriam skriver ordet olja snett ovanför sin cirkel över det personliga ledarskapets tre dimensioner. ”Hur skulle ni klara er utan olja i er verksamhet?” frågar hon.

– ”Om vi inte har olja och diesel får vi slå med lie”, säger en av deltagarna. En annan säger att ”det ju går att slå med lie, men då får man inte ihop det idag”. Ekonomiskt antar jag. Han hör också att det pratats om nyttan med att köra en ny traktor som drar mindre bränsle. Men att tillverka traktorn kan ta mer energi än vad man sparar per mil. ”Man måste räkna på hela ledet”, tycker han.

– ”Vad har oljan gjort med din kropp”, inflikar Erika. Deltagarna enas om att maskin användningen gör de inte rör på oss så mycket, men att de samtidigt inte behöver bli så utslitna i kropparna som tidigare generationers lantbrukare blev.

4.3.2 Eleven i centrum

Utbildningen ska anpassas efter deltagarnas förkunskaper och ledarna ska fånga upp deltagarnas egna frågor som dyker upp under processen. Det hjälper deltagarna att förstå nya tankemodeller eftersom de kan relatera informationen till sitt eget liv. Ett tema som deltagarna själva lyfter är hur de ska förhålla sig till det konsumtionssamhälle de lever i, som bygger på att vi ständigt ska konsumera för att känna att vi mår bra. Denna infallsvinkel uppmärksammas av ledarna och jag tolkar det som att de tillåter deltagarnas egna reflektioner ta plats i undervisning. På så sätt kan de understödja deltagarnas egna läroprocesser:

– ”Har inte kroppsidealet blivit skevt? frågan en av deltagarna. ”Det handlar nog om oljan”. Miriam frågar hur hon menar och de enas till slut om att konsumtionssamhället, som till stor del är beroende av oljeanvändning, bygger på att vi aldrig ska bli riktigt nöjda med oss själva.

– ”Det kanske är bra att jag vägrar Facebook”, säger en av deltagarna. Erika frågar hur han tänker. – ”Varför jämföra sig med andra? Det är lättare att bara hänga med strömmen än att tänka ett steg längre”, utvecklar han.

4.3.3 Livslångt lärande

För att främja ett lärande behöver eleverna uppmuntras att utforska nya kunskapsområden och infallsvinklar i livet. Utbildningen behöver därför stimulera deltagarna till att tänka nytt och innovativt:

Efter den inledande genomgången utmanas deltagarna att se sitt liv med nya ögon. Miriam initierar en övning som går ut på att deltagarna ska reflektera över hur olika dimensioner och nivåer i ”hållbarhetsmodellen” ser ut i deras eget liv, utifrån arbete och fritid.

– ”Hur påverkar du din kropp, dina känslor och tankar?”, frågar Miriam. Hon ber deltagarna att även reflektera över hur det i sin tur påverkar förutsättningar för hållbarhet på andra nivåer. Exempelvis i deras företag, lokalsamhälle eller på global nivå.

– ”Förstår ni frågan”, undrar Miriam? Deltagarna skruvar på sig. Jag upplever att det är utmanande att visualisera denna mångfasetterade bild av hållbarhet och undrar om deltagarna tycker likadant. – ”Kan du dra ett exempel?”, frågar en av deltagarna. – ”Ok, vad gör du i ditt arbete?” frågar Miriam.

Deltagaren berättar att han jobbar med skogsbruk, och föder upp tjurar till slakt. Miriam undrar om han kan se hur arbetet både påverkar och påverkas av ekologiska förutsättningarna på olika nivåer. Han säger att han kan se att hans arbete både påverkar naturen och gör nytta. Han håller markerna öppna och odlar mat som vi behöver, men bidrar samtidigt till näringsläckage till vattnet när han använder konstgödsel. Korna idisslar och påverkar klimatet genom metangas. Skogsavverkningen påverkar fågelbon och förändrar naturen. – ”Ja, så tänkte jag”, bekräftar Miriam.

En annan deltagare berättar att han och hans fru gör det som de tycker är roligt i det gemensamma företaget. De planerar att starta en jordgubbsodling och på så sätt skapa en ”go stämning” i bygden som kan bidra till att det är roligt för honom och andra att bo på landet. Han vill också ge tillbaks genom att erbjuda sommarjobb till dem som vill komma ut på landet och jobba, eller som behöver speciellt stöd i arbetet. Givetvis behöver de tjäna pengar på sitt företag, eftersom de är ”fast i konsumtionssamhället” men han vill även lyfta fram mjuka värden i sitt företag, göra det i ett gott syfte.

– ”Börja nysta”, uppmanar Miriam, ”och se hur allt hänger samman. Hur det lilla kommunicerar med det stora. Det spelar faktiskt roll! Ett hållbart ledarskap innebär att ta ansvar för konsekvenserna”.

4.3.4 Demokratiska arbetsformer

I lärandet för en hållbar utveckling övar deltagarna sin förmåga att delta i demokratiska processer. Genom övningen får deltagarna träna på att uttrycka sina tankar, lyssna och att arbeta tillsammans:

Inför övningen instruerar Miriam deltagarna att jobba två och två. Deltagarna parar ihop sig och de flesta går ut ur rummet. Under övningen avböjer jag att delta, utan passar på att rensa

tankarna. Några deltagare i rummet diskuterar. Jag hör ord som *abstrakt, framtidstro* och *skogen växer*. Ibland är det svårt och ibland kommer orden och reflektionen lätt. Deltagarna verkar ha en nära kommunikation. Efter en tre kvart samlas deltagarna i rummet igen. Några har varit ute och gått och kommer in med ny energi.

4.3.5 Olika perspektiv

Enligt WWF:s kriterier ska undervisningen uppmuntra eleverna att se världen utifrån olika perspektiv. Deltagarna tränar det både under övningen, och genom att ta del av varandras erfarenheter i samlingen efteråt:

– ”Hur var detta?”, undrar Miriam när deltagarna har samlats igen. – ”Svårt!”, ”bra diskussion”, ”aha-upplevelse”, var några av kommentarerna.

Varje par berättar om vad de sett genom övningen. En deltagare berättar att han förstått att man behöver se över de resurser man har och kanske använda dem på ett nytt sätt. Om du har en häst kan du använda den för att titta till djuren, och få hästen rastad samtidigt. Ett annat exempel är att de i paint ball-föreningen har bytt ut kulorna mot kulor av majs. – ”Du kan ju skjuta ärtor istället”, säger en annan deltagare skämtsamt, ”och mata fåglarna samtidigt!”. Även om det är en skämtsamt ton visar det att övningen har fått deltagarna att tänka nytt. Kanske, tänker jag, kan det hjälpa deltagare att våga ändra arbetsrutiner på gården, där de tidigare generationerna har satt spelreglerna.

En annan deltagare berättar om en arbetssituation som engagerar och berör henne. Hon berättar att hon kan se att en tidigare arbetsgivare inom en grisproduktion inte jobbar hållbart och att han därför ”sabbar” för djuren och för de anställda. Hon säger att han håller fler grisar än vad det finns plats för vilket leder till att djuren mår dåligt och därför behandlas oftare med antibiotika. Hon tycker inte att det är rätt när samhället pratar om att problemet med antibiotikaresistens. Hans beteende sliter på djuren och på miljön, och inte minst på personalen som behöver jobba hårdare och inte räcka till för de djur som mår dåligt. Miriam berättar att syftet med övningen var att se hur allt hänger ihop och hur vårt tänkande och agerande kan ge både positiva och negativa konsekvenser.

– ”Var nyfiken, utforska, reflektera och ändra”, uppmanar hon. ”Se med andra ögon”.

4.3.6 Reflektion

Genom reflektion utvecklar eleverna sin förmåga att tänka kritiskt och utveckla visioner för ett hållbart samhälle:

– ”Nu ska ni få möta er själva i framtiden!”, säger Miriam. Efter återkopplingen introducerar hon en ny, avslutande, övning. Nya par bildas och deltagarna fortsätter med en övning där var och en får visualisera vad som ryms i bilden av sin egen hållbara framtid.

4.3.7 Övriga observationer

Deltagande

Mitt övergripande intryck ifrån observationen var att deltagarna engagerar sig helhjärtat i den svåra och komplexa frågan som *hållbar utveckling* och *individens ansvar* innebär. Trots att de flesta säkert kände till begreppet sedan tidigare tror jag att inte var helt lätt för dem att ta till sig den inledande modell som förklarar sambanden mellan hållbarhet ur olika dimensioner

och nivåer. Att anta utmaningen med att tillämpa modellen genom att se på sin egen vardag med kritiska ögon tycker jag var modigt. Det tyder på självinsikt och en vilja att utvecklas.

Ledarnas roller

Miriam står för erfarenhet och kunskap i detta pass som handlade om hållbarhet. Erika har en mer tillbakadragen roll men jag upplever ändå att hon hjälper deltagarnas att förstå teorin genom att ta ner diskussionerna på nivå där deltagarna känner att hållbarhetsfrågan berör dem själva, i deras eget liv. Jag upplevde att deltagarna då blev mer aktiva i diskussionerna och i sitt kroppsspråk, exempelvis genom att luta sig framåt mot den som talar.

Ledarna uppmuntrar deltagarna att dela med sig av sina egna reflektioner, men de utmanar dem lika ofta att argumentera för sin sak eller tänka ett steg vidare. Genom att ifrågasätta deras resonemang visar de att det finns flera vinklar att se på en fråga.

Kritiskt förhållningssätt

Passet inleds med att Miriam presenterar en bild av en teori om hur *hållbarhet* kan ses på olika plan och dimensioner. På så sätt fick deltagarna en gemensam bild av begreppet, som säkert underlättade de fortsatta samtalen och övningarna. I slutet av passet visar de att de har tagit till sig modellen och kan tillämpa den i sina egna liv. Jag är trots det nyfiken på om modellen skulle bli än mer slagkraftig om deltagarna fått möjlighet att själva resonera sig fram till en modell och även kritiskt ifrågasätta den förklaringsmodell presenterades. Miriam var nu den som satte ramarna för hur hållbarhet tolkas i olika nivåer.

Samma som ovan sammanfatta de primära resultaten av observationsdelen

4.4 Enkät

I studien utformades en enkät, i syfte att undersöka hur deltagarna upplever utbildningen och vilka effekter den har gett. Enkäten, som genomfördes i programmets halvtid, var webbaserad och innehöll sex frågor som utformades för att indikera om deltagarna upplever ett lärande för en hållbar utveckling, utifrån WWF:s kriterier. Frågorna innehöll påståenden där deltagarna fick skatta i vilken grad de håller med. Skalan gick ifrån 1 (*håller inte alls med*) till 4 (*stämmer helt*).

Enkätsvaren redovisas utifrån medianvärde. Det kriterium för lärande som frågan motsvarar redovisas i kursiv text.

På följande frågor svarar deltagarna att de helt håller med om följande påståenden:

- 1) Jag upplever att jag har fått möjlighet att utbyta personliga erfarenheter och kunskaper med andra. *Olika perspektiv*
- 2) Jag har uppmuntrats till att tänka nytt och innovativt. *Livslångt lärande*

På följande frågor svarar deltagarna att de delvis instämmer med följande påståenden:

- 3) Jag upplever att ledarna har utformat utbildningens innehåll utifrån deltagarnas tidigare kunskaper och egna frågeställningar. *Eleven i centrum*

- 4) Jag upplever att utbildningen belyser sambanden mellan ekologiska, sociala och ekonomiska aspekter av hållbar utveckling. *Helhetssyn*
- 5) Genom utbildningen har jag tränat min förmåga att samarbeta med andra.
Demokratiska arbetsformer
- 6) Jag har fått tid för reflektion genom övningar som uppmuntrar till att lyssna, tala, skriva eller genom konstnärligt skapande. *Reflektion*

5 ANALYS

5.1 Vad innebär hållbarhetsdimensionen i utbildningen hållbara unga ledare?

5.1.1 Analys av studiens empiri

Projektbeskrivningen visar att det saknas en enhetlig bild av vad utbildningens hållbarhetsdimension handlar om. Däremot används uttrycket *hållbarhet* genom hela projektbeskrivningen och syftar framförallt på deltagarnas personliga utveckling och på hur de förhåller sig till sin omvärld.

Intervjuerna med de tre processledarna visar att deras förståelse för utbildningens hållbarhetsdimension skiljde sig åt före utbildningens start:

- *Lotta* såg att utbildningens hållbarhetsperspektiv innebar att hjälpa deltagarna att utvecklas som företagare, för att skapa företag som är ekonomiskt lönsamma över tid.
- *Miriam* uppfattade att utbildningens skulle hjälpa deltagarna att bli mer medvetna om hur vi påverkar vår omgivande miljö. Eftersom hon såg att vi individer är en del av den menade hon att det är viktigt att försöka leva hållbart utifrån ekologins förutsättningar.
- *Erika* såg att utbildningen skulle bidra till att ge deltagarna verktyg för att leda sig själva, i syfte att skapa ett liv där de mår bra utifrån sina egna intressen och förutsättningar.

Utbildningen rymmer på så sätt ett personligt-, miljömedvetet och företagsmässigt perspektiv av hållbarhet. Tillsammans motsvarar det de tre dimensionerna av begreppet hållbar utveckling som syftar till social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Trots processledarnas olika uppfattningar ser jag att det finns en gemensam nämnare mellan deras synsätt. Utifrån olika infallsvinklar beskriver de att hållbarhetsdimensionen syftar till att öka deltagarnas förutsättningar att vara hållbara i sina egna liv. Med det menar de exempelvis att göra medvetna val för att må bra och för att arbeta för att nå sina uppsatta mål i det egna företagandet eller i karriären.

Observationen och enkäten bekräftar att utbildningen har förutsättningar att lära för en hållbar utveckling, men att det vid halvtid fanns behov av att arbeta vidare för deltagarna skulle uppleva en tydligare effekt av utbildningen.

5.1.2 Relationen mellan personligt ledarskap och hållbar utveckling

Studien empiri visar att hållbarhetsdimensionen i utbildningen handlar om deltagarnas förmåga att leda sig själva och om hur de på så sätt kan bidra till att skapa en hållbar utveckling i de sammanhang där de ingår. Både i empirin och i litteraturgenomgången finns teorier som tar upp betydelsen av att individen känner makt över sin egen livssituation, är medveten om valmöjligheter i livet och kan utveckla sin handlingskraft. Sådana exempel finns inom personligt ledarskap, där individens upplevelse av empowerment ingår som en viktig

komponent (Bygrave et al., 2002; Payne, 2002). Detta synsätt återfinns även i utbildningens projektbeskrivning som uttrycker:

”Genom ökad förståelse för sitt eget handlande, sina egna styrkor och utvecklingsområden samt uppnå ökad trygghet arbetar man vidare med individens förhållande till sitt sammanhang, företagande och omvärld”.

(Styrgrupp Hållbara unga Ledare, 2014:2)

Det återfinns även i tolkningar av begreppet hållbar utveckling som utgår ifrån att individen kan bidra till skapandet av en hållbar framtid. Processledaren Miriam Sannum gav exempel på det när hon vid observationen beskrev att hållbarhetsbegreppet kan appliceras på individen som nivå (se *figur 2*). Hon uttryckte sin syn genom en cirkel med tre sfärer som representerade en ekologisk-, social- och ekonomisk dimension av hållbarhet. Bilden förklarade hållbarhet på olika nivåer, från jordens biosfär ner till individnivå. Hon menar att nivåerna hänger samman och att hur vi väljer att leva våra liv påverkar förutsättningarna för hållbarhet på högre nivåer.

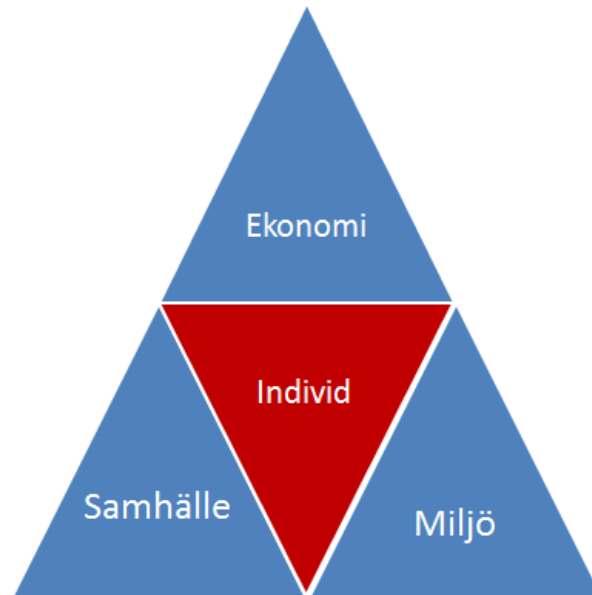
Goodland (2002) ser däremot att individen utgör en egen, fjärde, dimension av hållbarhetsbegreppet. Denna dimension, som han kallar för mänsklig hållbarhet, och omfattar människans inneboende förutsättningar, så som hälsa, utbildning och ledarskapsförmåga och påverkar vår möjlighet att bidra till en hållbar samhällsutveckling.

Andra författare som ser individen som medskapare av utvecklingen är Ljung & Hallgren (2005:69). Hur vi föreställer oss att en hållbar utveckling ser ut formar våra värderingar och beslut, menar de, vilket i sin tur formar vår framtid (*ibid.*). På så sätt kan individen bidra till att skapa en verklig hållbar utveckling, och teorin bli mer än det urvattnade begrepp som Lundberg varnar för (Lundberg, 2003).

I teorin om lärande för en hållbar utveckling” (SOU 2004:104; WWF, 2007) förenas begreppen personligt ledarskap och hållbar utveckling genom att den innehåller element ifrån båda håll. Teorin beskriver hur individen genom undervisning kan bli mer medveten om hållbarhetsbegreppets dimensioner och samtidigt öva sin förmåga att utmana invanda föreställningar, samarbeta och lösa problem. På så sätt ökar individens förmåga att agera för en hållbar utveckling (SOU 2004:104; WWF, 2007). Studiens observation visar att utbildningen Hållbara unga ledare har goda förutsättningar för att bidra till ett sådant lärande. Vid undervisningstillfället fick deltagarna reflektera över hur de påverkar den sociala-, ekologiska- och ekonomiska dimensionen av sina egna liv och vad de skulle kunna göra annorlunda för att leva mer hållbart. Det bidrog till att undervisningen kunde visa att den uppfyller WWF:s kriterier för lärande för hållbar utveckling (*Olika perspektiv, Livslångt lärande, Eleven i centrum, Helhetssyn, demokratiska arbetsformer och reflektion*). Björneloo (2007) har liknande tankegångar när hon i sin teori om ”individens hållbara utveckling” beskriver att grundtrygghet och självkänsla är nödvändiga komponenter för att en individ ska utvecklas till en medborgare som både kan och vill delta i ett arbete med hållbar utveckling i världen. Tillsammans säger begreppen att individen, genom sin lärandeprocess, kan öka sin förmåga till ett personligt ledarskap, vilket ger personen en större möjlighet att agera för en hållbar utveckling på olika nivåer. Medvetna lärandeprocesser för ett personligt ledarskap utgör på så vis medlet, medan individens och samhällets hållbara utveckling är målen.

5.1.3 Modell över utbildningens hållbarhetsdimension

Med inspiration från Goodlands (2002) syn på den mänskliga hållbarheten som en fjärde dimension av hållbar utveckling formar jag en modell över hur jag ser på hållbarhetsdimensionen i utbildningen. Den fjärde dimensionen utgörs nu istället av individens hållbarhet som jag placerar i mitten av triangeln. Figuren visar att de tre övriga dimensionerna påverkar individens förutsättningar i livet, samtidigt som individen själv påverkar sin omgivning.

Figur 3. Individen som en fjärde dimension av hållbar utveckling. (Lovisa Johansson Hollsten).

För att individen ska kunna bidra till en hållbar utveckling krävs att hon har förmåga att medvetet förhålla sig till de övriga dimensionerna i triangeln och att hon är förtrogen med vilka värden hon vill agera utifrån. Det förutsätter att individen har en god självkänedom och förmåga att leda sig själv, vilket är ett påstående som går som en röd tråd mellan de olika teorierna om individens hållbara utveckling och igenom utbildningen. Om individen ser ett värde av att bidra till något större än sina egna, kortsiktiga intressen kan styrkan ifrån empowerment/ett personligt ledarskap användas till att bidra till en ökad hållbarhet på olika nivåer.

För att ta ansvar för vårt eget välbefinnande, våra relationer och vårt bidrag till samhällets utveckling behöver vi träna vår förmåga att ta emot information, reflektera, planera och handla långsiktigt. Vårt nuläge behöver logiska analyser och vår framtid behöver kreativa lösningar. Exempelvis behöver individen fråga sig vilka gamla uppfattningar och värderingar som ledde personen dit den är idag och vilka av dem som personen behöver ifrågasätta för att ta sig dit den vill i framtiden. På individnivå kan det gälla att skapa träningsvanor för att förbättra sin hälsa. På en högre nivå kan det gälla att ersätta sitt beroende av icke-förnybara resurser. Genom utbildningen har deltagaren fått hjälp av processledarna med att utmana invanda föreställningar, formulera egna mål och att själva hitta vägar för att nå dem.

Flera forskare pekar på att det i den västerländska kulturen pågår en process där ansvaret över samhällets utveckling läggs allt närmare individen som nivå (Bjereld & Demker, 2005; Beck &

Beck-Gernsheim, 2002; Forsberg, 2002). Att dessa närbesläktade begrepp används på en rad, i sig mycket olika, områden ser jag som ett tecken på att det faktiskt sker en utveckling i samhället där individen får allt större frihet och ansvar. Det innebär att vi människor faktiskt ges möjligheten att påverka den samhällsutveckling som sker. Därför är nödvändigt att vi som individer får strategier för att förhålla oss till det, oavsett vilka mål vi vill uppnå.

5.2 Vad säger studien om relationen mellan begreppen landsbygdsutveckling, hållbar utveckling och personligt ledarskap?

Utbildningen vänder sig till unga vuxna på landsbygden som har en tydlig vilja att bidra till landsbygdens utveckling. Teorierna om hur individens kan bidra till en hållbar utveckling genom sitt personliga ledarskap är relevanta för landsbygden eftersom de här sätts i sitts sammanhang.

5.2.1 Relationen mellan landsbygdsutveckling och hållbar utveckling

Jag ser att landsbygdens utveckling inte kan skiljas ifrån samhällets utveckling i övrigt, men att problem, möjligheter och lösningar för en hållbar utveckling ofta kan skilja sig mellan landet och staden. Lösningar i på landet kan också bidra till möjligheter att leva mer hållbart i staden, exempelvis genom att leverera närproducerade och miljövänligt producerade råvaror. På samma sätt kan lösningar i staden bidra till att göra det lättare att bo och driva företag på landsbygden, exempelvis genom att erbjuda utbildning, service och arbetstillfällen.

Likt frågor som rör samhällets hållbara utveckling kan även landsbygdens hållbara utveckling diskuteras och lösas på olika nivåer:

Nivå	Exempel
Global	Klimatsamarbete, handelsavtal och resursfördelning
Nationell	Tillgång på nationell infrastruktur och offentlig service
Regional	Regionala utvecklingsprogram
Lokal	Föreningsliv och ideellt arbete
Individ	Förutsättningar att driva företag, förhåll sig till normer

Figur 4. Hållbar landsbygdsutveckling på olika nivåer. Lovisa Johansson Hollsten

Därför är även frågan om individens, d.v.s. landsbygdsbonds, hållbara utveckling relevant att studera inom ramen för landsbygdsutveckling.

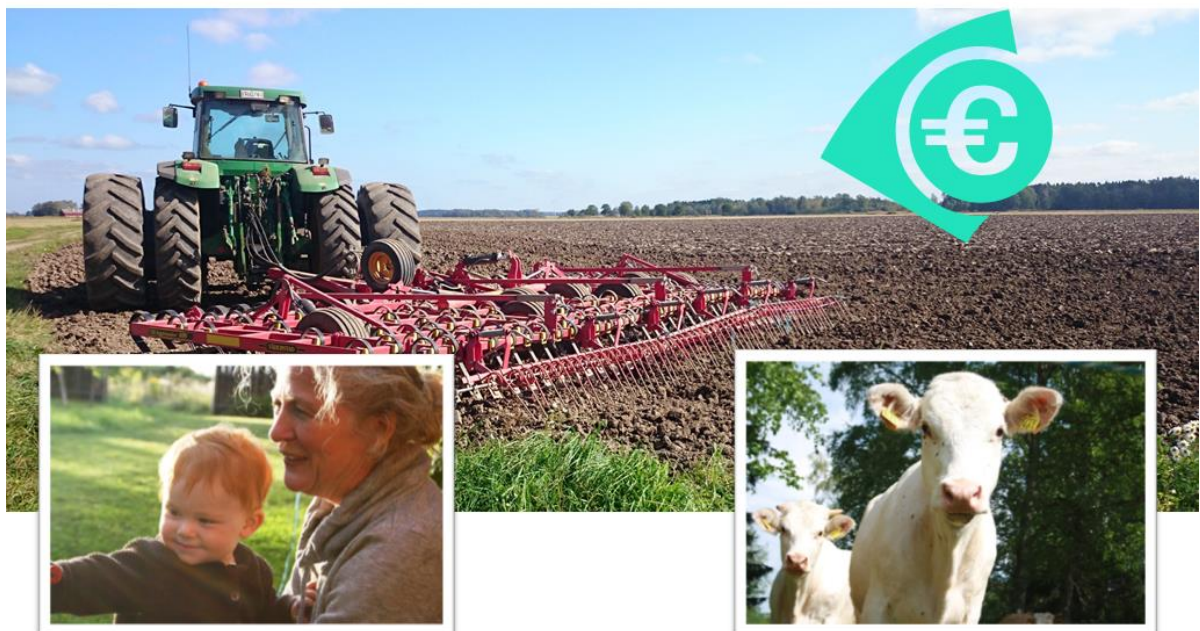
5.2.2 Relationen mellan landsbygdsutveckling och personligt ledarskap

Forskare visar att de urbana idealen, där en ökad individualisering ingår, sprider sig till landsbygden, på bekostnad av de lokala gemenskaperna, tilliten och det sociala kapitalet (Bjereld & Demker, 2005; Beck & Beck-Gernsheim, 2002; Forsberg, 2002). Det innebär att den lokala gemenskapen därför spelar en allt mindre roll för individens liv på landsbygden och landsbygden tappat sin särskildhet när det gäller en hög grad av social tillit och socialt kapital bland de som bor där (Putnam, 1996). Forskningen behöver därför ta hänsyn till hur dessa normförändringar påverkar landsbygden. Det är även viktigt att de som bor på

landsbygden är medvetna om och kan förhålla sig till denna process. Genom att se att individualismen är ett samhällsideal, som vi alla är med och upprätthåller, kan vi också välja hur vi förhåller oss till detta.

Individen, oavsett om den bor i staden eller på landet, kan välja att hantera individualiseringens möjligheter och utmaningar genom att exempelvis utveckla sitt personliga ledarskap. Individens val står också emellan att upprätthålla individualismen som ideal eller att ifrågasätta det. I det valet kan utvecklingen av ett personligt ledarskap hjälpa individen att utforska värdegrunder i sitt eget liv och hur personen förhåller sig till sin omgivning. Det kan göras genom att ställa frågor så som: Vilket samhälle vill jag bidra till? Vilken landsbygd vill jag ha? Hur vill jag att det ska vara på min ort? Vad för det för konsekvenser om jag är med och tar ansvar?

5.2.3 Relationen mellan landsbygdsutveckling, hållbar utveckling och personligt ledarskap

Figur 5. Hållbar utveckling av landsbygden. Foto: Lovisa Johansson Hollsten

Figuren visar hur en person på landsbygden, i det här fallet en lantbrukare, kan medverka till att skapa sociala, ekologiska och ekonomiska värden, på sin lokala nivå. Personen kan exempelvis utveckla verksamheten så att människor inom familjen och i verksamheten mår bra, att djuren och jorden sköts på ett hållbart sätt och att det finns en bra lönsamhet i företaget. Saknas på bilden gör däremot nyckelpersonen d.v.s. lantbrukaren själv. Att individen, i sin roll som företagare och/eller landsbygdsbo, utvecklar sitt personliga ledarskap kan vara ett sätt för personen att må bra i sin vardag och hålla som människa. Det ger i sin tur förutsättningar att orka med vidare engagemang, som exempelvis förälder, arbetskamrat, företagare eller ideellt engagerad för sin ort. Den personliga utvecklingen kan på så sätt också bidra till en utveckling av landsbygden.

5.3 Vad kan en ledarskapsutbildning för unga betyda för landsbygdens möjlighet till utveckling?

Studien av utbildningens hållbarhetsperspektiv är relevant för landsbygdens utveckling därför att den här sätts i sitt sammanhang.

5.3.1 Vad kan en ledarskapsutbildning för unga innebära för landsbygdens utveckling?

Projektbeskrivning visar att utbildningen vänder sig till de som bor eller verkar på landsbygden och som aktivt vill bidra till landsbygdsutveckling (Styrgrupp Hållbara unga Ledare, 2014). Studien säger att utbildningen ger deltagarna förutsättningar att själva utveckla sitt personliga ledarskap. De får också möjlighet att reflektera över hur de kan bidra till att skapa en hållbar utveckling i de sammanhang de ingår i. Det kan exempelvis vara genom att utveckla företag som brukar naturresurser på ett hållbart sätt, där eventuella anställda trivs och som kan bidra till att det lokala sammanhanget utvecklas. Men utbildningens främsta budskap är att deltagarna ska kunna ta ansvar för att de själva mår bra. Det är en förutsättning för att individen ska orka bidra till familjelivet, företaget, den ideella verksamheten eller på andra sätt uppnå sina drömmar. På så sätt kan utbildningen bidra till att skapa företagsamhet och samhällsutveckling på landsbygden, med den personliga hållbarheten som bas.

5.3.2 Vad kan en ledarskapsutbildning innebära för unga på landsbygden?

Genom att studera aktuell forskning har jag sett att individens förmåga att göra medvetna val ifråga om identitet, engagemang och livsstil får en allt större betydelse för landsbygdens utveckling individualiserat (Bjereld & Demker, 2005; Beck & Beck-Gernsheim, 2002; Forsberg, 2002).

Den som växer upp på landsbygden idag kommer inte att automatiskt få ett visst yrke eller identitet som vuxen. Individen är inte bara fri att hitta sin egen bostadsort och kulturella identitet utifrån sina egna intressen, den är också tvungen till det genom att göra mer eller mindre medvetna val. Att flytta ut på landet eller att "stanna kvar" på gården är exempel på sådana val. Dessa beslut kan vara svårt att ta, eftersom den urbana samhällsnormen är att flytta från landsorten för att hitta arbete och kulturell identitet i de större städerna". För den som vill satsa på en framtid inom lantbruket ställs dessutom stora krav på att hitta nya vägar till lönsamhet.

Perioden som ung vuxen är en tid då många ställs inför dessa val för första gången. Kanske helt utan att personen riktigt vet vem den är, är medveten om sina personliga egenskaper eller vad den värderar i livet. Många saknar dessutom verktyg och stöd för att reflektera över sådana frågor, vilket skulle kunna hjälpa individerna att utveckla en egen "kompass" i livet. Svaren på frågorna kan bara utforskas av personen själv, men med hjälp av coaching ifrån professionella processledare och genom stöttning ifrån andra i samma situation, genom utbildningar som *Hållbara unga ledare* finns det förutsättningar för att det ska bli en spännande resa.

6 SLUTSATS

Min studie visar att det finns ett samband mellan landsbygdsutveckling, hållbar utveckling och ett personligt ledarskap. Individer med kapacitet för ett personligt ledarskap har förutsättningar att framgångsrikt driva företag på landsbygden, bidra till föreningslivet eller på annat sätt verka för att uppnå sina drömmar och må bra. Dessa individer och deras engagemang är pusselbitar som tillsammans bidrar till en positiv och hållbar utveckling på platsen där de bor.

Genom utbildningen Hållbara unga ledare ges unga vuxna på landsbygden verktyg för att utveckla sitt personliga ledarskap och öka sin förståelse för hållbarhetsfrågor på olika nivåer. Ledarskapet kan hjälpa dem att förhålla sig till den individualisering som sker i samhället, och samtidigt göra det möjligt att medvetet bidra till de värden de vill stå upp för. Inte minst kan utbildningar som denna utmana föreställningen om att en personlig utveckling inte kan ske på landsbygden!

Observationen och enkäten bekräftar att utbildningen har förutsättningar att lära för en hållbar utveckling, men att det vid halvtid fanns behov av att arbeta vidare för deltagarna skulle uppleva en tydligare effekt av utbildningen. Studiens empiri visar att hållbarhetsdimensionen i utbildningen handlar om deltagarnas förmåga att leda sig själva och om hur de på så sätt kan bidra till att skapa en hållbar utveckling i de sammanhang där de ingår. Både i empirin och i litteraturgenomgången finns teorier som tar upp betydelsen av att individen känner makt över sin egen livssituation, är medveten om valmöjligheter i livet och kan utveckla sin handlingskraft

7 REFERENSLISTA

Litteratur & Artiklar

Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood. A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55, 469-480

Arnett, J. J. (2007). Suffering, selfish, slackers? Myths and reality about emerging adults. *Journal of Youth and Adolescence*, 36, 23-29

Beck, U. & Beck-Gernsheim, E. (2002). *Individualization. Institutionalized individualism and its Social and Political Consequences*. Sage Publications Ltd, London

Berg, M. E. (2007). *Coaching - att hjälpa ledare och medarbetare att lyckas*. Studentlitteratur AB, Lund.

Bjereld, U. & Demker, M. (2005). Teser om det hyperindividualiserade samhället. *Tvärsnitt nr3/2005*, 1-9

Björneloo, Inger (2007). *Innebörder av hållbar utveckling - En studie av lärares utsagor om undervisning*. Göteborgs universitet, Göteborg.

Bygrave, William D. (red.) (2002). *Frontiers of entrepreneurship research: proceedings of the ... annual Babson College Entrepreneurship Research Conference. 2002, Proceedings of the twenty-second annual Entrepreneurship Research Conference*. Babson Park, Mass.: Babson College.

Formas, 2007. *Forskningsstrategi 2006 – Kunskap om landsbygdens utveckling*. Formas: Stockholm

Forsberg, G. (2002). Förena staden och landsbygden! *Framtider nr 2/2002*. Institutet för framtidsstudier, Stockholm.

Goodland, R. (2002). Sustainability: human, social, economic and environmental, in *Encyclopaedia of Global Environmental Change*, London.

Hela Sverige ska leva (2014), *Landsbygdspolitiskt program 2014*, Hela Sverige ska Leva, Stockholm.

Hultqvist, K & Petersson, K (1998). Postmoderna strömningar och den politiska rationaliteten: en ny barn- och ungdom i vardande? I: Dahlgren L & Hultqvist K (red) (1998) *Seendet och seendets villkor: en bok om barns och ungas välfärd*. HLS förlag, Stockholm.

Landsbygdskommittén (2005). SOU 2005:36, *På väg mot ... En hållbar landsbygdsutveckling*. Jordbruksdepartementet, Stockholm.

Langemar, P. (2008). *Kvalitativ forskningsmetod i psykologi – att låta en värld öppna sig*. LIBER AB, Stockholm.

Lundberg, M. (2003). *Om överläggande samtal och hållbar utveckling. En studie av deliberativ demokrati*. Linköpings universitet, Linköping.

Mellander. C. (2013). De ungas flykt till staden. *Vertikals* [blogg], 2 december. <http://vertikals.se/> [2013-12-02]

- Melucci, A. (1992). *Nomader i nuet; sociala rörelser och individuella behov i dagens samhälle*. Daidalos, Göteborg
- Merriam B. S. (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Studentlitteratur, Lund.
- Neck, C. P. & Manz, C. C. (2012). *Mastering self-leadership: empowering yourself for personal excellence*. 6th ed. Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall.
- Putnam, R. D. (1996). *Den Fungerande demokratin. Medborgarandans rötter i Italien* SNS förlag, Stockholm.
- Svensson, L (2006). *Vinna eller försvinna? Drivkrafter bakom ungdomars utflyttning från mindre orter*. Linköpings universitet, Linköping
- Sveriges kommuner och landsting (2005). *Spela roll – En bok om lokal och regional utveckling*. Sveriges kommuner och landsting, Stockholm.
- Regeringens skrivelse 1992/93:13, med redogörning med anledning av FN:s konferens om miljö och utveckling år 1992 UNCED 1992/93:13. Regeringen, Stockholm.
- Världsnaturfonden WWF (2007). *Lärande på hållbar väg*. Världsnaturfonden WWF, Solna.
- World Commission on the Environment and Development (1987). *Our Common Future*. United Nations.

Elektronisk källa

Landstinget Sörmland (2015). *Definitioner och begrepp inom folkhälsovetenskapen*. <http://www.landstingetsormland.se/Paverka-sjalv/Folkhalsa/Definitioner-och-begrepp/#Empowerment> [2015-03-26]

Dokument

- Styrgrupp Hållbara unga Ledare (2014). *Bilaga 1 Hållbara Ledare programupplägg*. [opublicerat manuskript]
- Sannum, M. (2014). *Underlag till "Hållbara Unga Ledare"*. Studieförbundet vuxenskolan. [opublicerat manuskript]

Muntliga källor

- Erika Ekesbo Ekdén, intervju [2014-10-22]
- Mirriam Sannum, intervju [2014-10-15]
- Charlotta Hjärne, intervju [2014-10-15]